

SOCIAL TILLIT, LYCKA, KORRUPTION OCH VÄLFÄRDSSTAT

BO ROTHSTEIN

Låt oss börja med årets data. Alltsedan 1996 har SOM-institutet mätt den sociala (alternativt mellanmännsliga) tilliten. Detta har gjorts genom att fråga svars-personerna i vilken grad de anser att de i allmänhet kan lita på andra människor. Det är som framgår av figur 1 en av de mest stabila företeelser man kan mäta i den svenska opinionen. Noteras kan att årets siffror visar på att den sociala tilliten har ökat något.

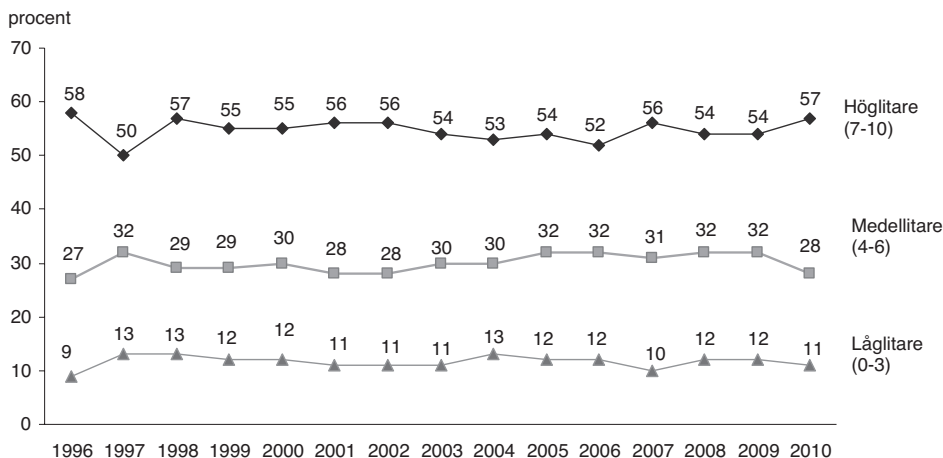
Från de studier som gjordes innan SOM institutet började mäta 1996 kan vi se att uppfattningen om andra människors pålitlighet har varit stabilt hög sedan den första mätningen 1981, dvs för snart 30 år sedan. Detta är remarkabelt, inte minst med tanke på de många förändringar av befolkningens sammansättning som skett sedan början av 1980-talet. Tanken att ett mera etniskt heterogent samhälle skulle innebära lägre social tillit, vilken bland annat framförts av den mest uppmärksammade forskaren på detta område – Harvardstatsvetaren Robert Putnam – får inget stöd av dessa data och inte heller av analyser från förhållandena i Danmark¹

I SOM-institutets undersökning av graden av social (mellanmännslig) tillit i det svenska samhället ställs frågan: ”Enligt din mening, i vilken utsträckning går det att lita på människor i allmänhet?”. Svartalernativet har utformats som en 0-10 skala där 0 markerats med ”Det går inte att lita på människor i allmänhet” och 10 med ”Det går att lita på människor i allmänhet”. I tolkningen av svaren har de som fyllt i 0-3 på skalan klassificerats som ”lägligare”, de som fyllt i 4-6 som ”mellanlitare” och de som kryssat i någon av rutorna 7-10 som ”höglitare”. Resultatet redovisas i figur 1.

Redaktörerna för denna bok har valt temat ”lycksalighet”. Frågan är om det inte bör anses en smula förmätet att analysera vad detta begrepp innebär och inte minst om man med politiska medel kan åstadkomma en ökad ”lycka” i samhället.² En så kallad realist (eller cyniker) skulle förmodligen mena att politiken, även i stabila demokratier, inte kan ses som stort mer än ett maktspel mellan olika egennyttiga eliter, och förväntningar om att de ska åstadkomma ”välfärd” för folkflertalet kommer mestadels på skam. Utifrån en mer idealistisk – eller aristotelisk – utgångspunkt skulle man kanske säga att politikens mål i en demokrati är att skapa en befolkning bestående av dygdiga individer. Enligt detta aristoteliska synsätt antas dygd leda till en tillfredsställelse med livet, vilket är det politiska systemets yttersta mål.³ Uppenbarligen kan det demokratiska systemet (hur detta nu definieras) i sig inte utgöra det yttersta målet för den politiska processen, eftersom det just endast är en process

i vilken kollektivt bindande politiska beslut fattas. Dessutom finns det inget i den demokratiska processen som i sig kan tjäna som en garanti mot normativt dåliga beslut som kan leda till dygdens motsats.

Figur 1 Mellanmänsklig tillit 1996-2010 (procent)

Kommentar: De som inte svarat (2-6 procent) ingår i procentbasen

Nu går det naturligtvis att lägga fram en rad möjliga alternativ till vad som bör vara politikens yttersta mål i en demokrati. Skydd av de mänskliga rättigheterna kan förvisso vara ett förslag, utvecklandet av den mänskliga förmågan ett annat. I en nyligen publicerad och mycket uppmärksammad bok har två framstående samhällsvetare, statsvetaren Peter Hall och sociologen Michèle Lamont, hävdad att olika mått på befolkningens hälsa skulle kunna vara en god mätare på ett *framgångsrikt* samhälle.⁴ Ur empirisk synpunkt innebär detta en uppenbar fördel eftersom tillgången är god på "hårddata" inom detta område såsom spädbarnsdödlighet och förväntad livslängd. Tankegången är att hälsa är en grundläggande faktor bakom Amartya Sen's idé om "grundläggande förmåga" och att ett politiskt system som kunde garantera medborgarna ett långt, friskt liv kunde definieras som "framgångsrikt". Ett problem med att enbart hålla sig till faktorer som mäter befolkningens fysiska hälsa är att detta ju inte självklart kan likställas med mänskligt välbefinnande. Men kan tänka sig ett samhälle med mycket god befolkningshälsa men där medborgarna samtidigt uppfattade sig vara djupt olyckliga. Motsatsen är också möjlig – Danmark har t ex klart lägre befolkningshälsa än många jämförbara länder men danskarna kommer i enkätundersökningar ut som ett av jordens allra lyckligaste folk. Att tillvarata och öka

medborgarna förmågor är inte heller utan problem eftersom individerna kan göra bruk av sina färdigheter för att skada andra. Det är här tanken på att använda mer subjektiva indikatorer som livstillfredsställelse och lycka som demokratins yttersta mål kommer in i bilden. En fördel med sådana mått är att de är icke-elitistiska, eftersom medborgarna själva, när de svarar på forskarnas enkätfrågor, får avgöra hur nöjda de är med sina liv i stället för att låta experterna avgöra politikens yttersta mål (ekonomisk välmåga, god hälsa, personlig förkovran eller frihet att utöva sin religion för att nämna några). Tack vare det ökande antalet jämförande enkätstudier finns det numera en uppsjö data som försöker fånga detta i form av svar från representativa urval av befolkningen i olika länder på frågor om och i vad mån man anser sig själv vara lycklig eller nöjd med sitt liv. Detta har i den samhällsvetenskapliga litteraturen kommit att benämnas subjektivt välbefinnande. Eftersom denna variabel uppvisar ansevärliga variationer såväl mellan som inom länderna har följden blivit en tämligen omfattande, på empiriska fakta baserad "lyckoforskningsindustri" som till och med har sin egen internationella tidskrift.

Listan på tänkbara orsaker till dessa variationer i subjektivt välbefinnande är sannerligen ändlös. Empirisk forskning tycks ge vid handen att det subjektiva välbefinnandet ökar om man är gift, har barn, känner sig fri och frisk samt är religiöst aktiv.⁵ Det är lätt att föreställa sig att faktorer som personlig sorg, långvarig arbetslöshet, psykisk ohälsa, olycklig kärlek och dylikt gör folk mindre lyckliga. Det finns också många goda skäl till varför politiken inte kan och kanske inte ska försöka lösa många av dessa problem på individnivå. Det finns även de som hävdar att den dominerande kulturen eller livsstilen i ett land (eller en region) betyder mer för det subjektiva välbefinnandet än de välfärdspolitiska åtgärder och reformer som det politiska systemet levererar. Detta förefaller vara den främsta förklaringen till att folk i Latinamerika uppvisar högre nivåer av subjektivt välbefinnande än vad man kunde ha förväntat sig utifrån mer indirekta indikatorer som det ekonomiska välståndet, graden av ojämlikhet, förekomsten av korruption och folkhälsan.⁶

Särskilt intressant ur ett politiskt perspektiv vad gäller det subjektiva välbefinnandet är att redan den första granskningen av variationerna mellan olika länder avslöjar några oväntade förhållanden. Data ger vid handen att det som man förväntat inte bara finns skillnader mellan de fattiga, odemokratiska utvecklingsländerna och de rika, demokratiska industriländerna utan också stora skillnader mellan de senare. Om man tar Västeuropa som exempel borde man kunna förvänta sig att länder med varmt klimat, där solen skiner det mesta av året, där kontakterna med familj och vänner, åtminstone enligt den gängse stereotypen, är täta och som de flesta européer gärna vill tillbringa sin semester i (Italien, Spanien, Grekland) skulle uppvisa de högsta nivåerna av livstillfredsställelse. Omvänt borde folken i de kalla, socialt isolerade, individualistiska och disciplinerade (återigen enligt våra stereotypiska fördomar) nordiska länderna ligga lågt på skalan för lycka och livstillfredsställelse. Men så är inte fallet; enligt den senaste Europabarometern (från september 2009) uppger endast 8,6 procent av de tillfrågade i dessa tre sydeuropeiska länder att de är

”mycket nöjda” med sina liv medan genomsnittet för Danmark, Sverige och Finland ligger på hela 52 procent. Dessa skillnader har dessutom varit tämligen stabila ända sedan den första Europabarometern genomfördes 1975.

Ur ett komparativt perspektiv är dessa resultat förbryllande eftersom vi här har att göra med länder som alla är demokratiska, som alla är medlemmar av Europeiska unionen, som alla tillhör den rika, industrialiserade västvärlden och som alla anses vara välfärdsstater. Här kan vi uppenbarligen redan dra en viktig slutsats, nämligen den att det bara är några välfärdsstater som förmår skapa lycka. Innan vi ger oss in på att försöka förklara förhållandet mellan välfärdsstaten och det subjektiva välbefinnandet bör något sägas om datas validitet och tillförlitlighet. Som man kan förvänta sig har en hel del skepsis riktats mot försöken att fånga något så subtilt och komplext som detta i en enkel enkätundersökning. Går man igenom litteraturen i ämnet finner man att det mesta av denna kritik kan avfärdas. De på enkäter baserade undersökningarna av subjektivt välbefinnande överensstämmer ofta väl med andra mått på lycka såsom externa uppskattningar från vänner och familj samt vad som framkommer vid kliniska studier.⁷

Välfärdsstaten och lyckan – vad vet vi?

Eftersom det finns jämförbara mätningar av nivån för det subjektiva välbefinnandet i olika länder samt mått på hur generösa och omfattande de olika välfärdsstaterna är har det blivit möjligt att genomföra statistiska analyser av om och under vilka villkor dessa två storheter är relaterade med varandra. Enkelt uttryckt: bidrar en generösare och mer utbyggd välfärdsstat till att göra folk lyckligare och öka deras livstillfredsställelse? En genomgång av tillgängliga empiriska forskningsrön ger ett klart svar som lyder: Ja, definitivt. Genom att jämföra de arton mest utvecklade OECD-länderna med hjälp av en uppsjö av högkvalitativa data och efter att ha kontrollerat dessa mot ett ansevärt antal andra variabler (till exempel arbetslöshet, graden av social tillit, BNP per capita, graden av individualism) kunde de amerikanska forskarna Pacek och Radcliff nyligen dra slutsatsen att deras analys ”klart och entydigt bekräftar hypotesen att välfärdsstaten bidrar till mänskligt välbefinnande.”⁸ Detta resultat har bekräftats i andra studier med liknande inriktning⁹.

I viss mån är detta resultat överraskande eftersom de går stick i stäv mot mycket av den kritik som riktats mot välfärdsstaten, inte minst i de anglosaxiska länderna. Anklagelsepunkterna har varit ganska många, och olika kommentatorer har menat att välfärdsstaten ger upphov till en beroendekultur, leder till klumpiga byråkratiska ingrepp i privatlivet och skapar problem för den personliga integriteten, är dålig för den ekonomiska tillväxten, stigmatiserar de fattiga och urholkar civilsamhället för att bara nämna några. Detta är således ett fall där mycket av den allmänna debatten går på tvärs mot vad den empiriska forskningen visat. Om mer av ”välfärdsstaten” leder till mer livstillfredsställelse, hur kan det då komma sig att densamma så länge varit en syndabock för mycket som gått snett i det moderna samhället?

En närmare granskning av de empiriska studierna ger vid handen att ju generösare och mer omfattande välfärdsstaten är, desto högre är graden av subjektiv tillfredsställelse, och dessa resultat beror i stor utsträckning på de nordiska länderna. Detta väcker frågor som a) utmärker sig de nordiska välfärdsstaterna sig på något kvalitativt sätt som möjligen kan förklara dessa resultat och b) finns det något annat i undersökningarnas data som kan misstänkas ha något att göra med dessa variabler? För att börja med den senare frågan uppvisar de nordiska länderna inte bara en ovanligt hög grad av subjektivt välbefinnande, de ligger också högt med avseende på två andra variabler som är viktiga för förståelsen av människors inställning till välfärdsstaten, nämligen graden av (upplevd) korruption och graden av social tillit. Att bringa klarhet i orsakssambandet mellan dessa variabler är ett mycket komplicerat företag, men vi kan börja med att undersöka hur de hänger samman i kluster. Om vi håller oss till de arton ovannämnda OECD-länderna hyser invånarna i de generösa och utbyggda välfärdsstaterna större tillit till "folk i allmänhet", uppvisar högre grad av subjektivt välbefinnande samt menar att korruptionen i deras respektive länder inte är särskilt utbredd. De tenderar dessutom att lägga sin röst på partier som är för en omfattande välfärdspolitik.

Den generella välfärdsstatens logik

Många missförstånd råder om hur den nordiska typen av välfärdsstat fungerar, även bland sympatiskt inställda kommentatorer.¹⁰ Det vanligaste är den utmål som ett mycket kostsamt projekt som på grund av de höga skatterna blir ett hinder för ekonomisk tillväxt. Denna uppfattning röjer ett missförstånd om vad välfärdsstaten handlar om. Den absoluta merparten av transfereringarna i denna typ av välfärdsstat utgår inte i form av stöd till fattiga människor utan till generella socialförsäkringar och samhällstjänster (som sjukvård, pensioner och utbildning) som gagnar hela eller mycket stora delar av befolkningen. Dessa förmåner skattas högt av nästan alla medborgare, och forskningen visar att det faktum att dessa behov tillgodoses av ett universellt system gör att de i många fall blir det mest kostnadseffektiva.

Den ekonomiska teorin om problemen med asymmetrisk information på marknaderna duger inte mycket till om man vill förstå detta.

Även om denna teori är ganska teoretisk är logiken mycket enkel. I till exempel ett system med privata försäkringar kan kostnaderna för sådana informationsproblem leda till (överbehandling, överdebitering, administrativa kostnader för försäkringsbolagen att sortera bort riskindivider, kostnader för juridiska tvister om vad försäkringen täcker med mera) bli astronomiska, något som fallet USA visar. Universella system är mycket kostnadseffektiva då det gäller att handskas med dessa problem eftersom riskerna sprids över hela befolkningen och vårdgivarens incitament för att överdebitera eller att överbehandla är minimala. Som den brittiske ekonomen Nicholas Barr hävdar bjuder dessa informationsproblem

både ett rättfärdigande av och en förklaring till ett välfärdssystem som är mycket mer än blott ett säkerhetsnät. En sådan välfärdsstat är berättigad inte bara på grund av de fördelningsmässiga mål man kan ha (eller inte ha) utan för att den åstadkommer något som marknaderna av tekniska skäl antingen utför ineffektivt eller inte alls.¹¹

Enkelt uttryckt: om medelklassen i de nordiska länderna berövades sina universella sociala förmåner och samhällliga tjänster skulle den med all sannolikhet besluta sig för att köpa dessa på marknaden, vilket skulle bli betydligt dyrare. Ur jämlikhetssynpunkt har de universella systemen den fördelen att det inkluderar befolkningsgrupper som med sina ”marknadslöner” aldrig skulle ha råd med dessa tjänster. Eftersom dessa system omfattar även medelklassen kommer denna att kräva hög kvalitet på tjänsterna, något som förhindrar det välkända faktum att samhällsservice till fattiga människor oftast blir det samma som usel service.

En annan missuppfattning av de universella välfärdssystemen tar sig uttryck i det nyliberala argumentet att stora offentliga utgifter är ett hinder för marknadsbaserad ekonomisk tillväxt. Som ekonomhistorikern Peter Lindert¹² visat och som också står att läsa i en nyligen utgiven bok av ekonomipristagaren Douglass North (skriven tillsammans med John Wallis och Barry Weingast) är detta helt enkelt inte sant.¹³ I ett globalt perspektiv har de rika länderna en skattenivå som är nästa dubbelt så hög om de fattiga. Och när de rika västländerna jämförs över tid finner man helt enkelt inga belägg för att höga offentliga utgifter är negativt för deras ekonomiska tillväxt. Skälet till detta är, enligt North med flera, att stora delar av de offentliga utgifterna går till allmänna nyttigheter som är nödvändiga för ekonomisk tillväxt men som marknaderna inte kan tillhandahålla, delvis på grund av de ovannämnda informationsproblemen. Intressant nog räknar North med flera inte bara gängse företeelser som infrastruktur, forskning och rättssamhälle till dessa nyttigheter utan också utbildning, socialförsäkringar och samhällsservice.¹⁴ När World Economic Forum (den viktigaste internationella ekonomiska organisationen) rangordnar ländernas konkurrenskraft hamnar de nordiska staterna i den absoluta toppen, betydligt högre än flertalet länder med låga skatter och offentliga utgifter.¹⁵

Tilläggas kan att bland de OECD länder som i dagsläget (våren 2011) har svårartade underskott i sina offentliga finanser (Grekland, Spanien, Portugal, Storbritannien, Irland och USA) återfinns inget med särskilt höga offentliga utgifter medan länder med socialdemokratisk typ av politik (Danmark, Finland, Nederländerna, Norge, Sverige, Österrike) i huvudsak har god ordning på sina statsfinansier. Nyliberalismens huvudtema, att vi måste välja mellan ”rättvisa” och ”effektivitet” och att höga offentliga utgifter skulle vara skadligt för samhällsekonomin visar sig med andra ord inte alls stämma. Vad som är avgörande för samhällsekonomin är således inte nivån på de offentliga utgifterna utan vad dessa används till.

Orsakssamband

Så här långt har jag identifierat fyra viktiga variabler som korrelerar på ett särskilt sätt i detta pussel, nämligen *social tillit*, *subjektivt välbefinnande*, *välfärdsstaten* och *graden av korruption*. Resten av detta kapitel kommer jag att ägna argument för orsaken till att de hänger samman, och på vilket sätt. Härvidlag utgår jag från begreppet social mekanism, vilket innebär att man för att förstå kausalitet inom samhällsvetenskaperna inte får nöja sig med att visa att variablerna korrelerar på aggregerad nivå.¹⁶ Därutöver ska det till två andra saker. Den första är en teori som beskriver logiken i varför det bör finnas ett kausalt samband mellan dessa variabler på individuell nivå – eller mikronivå. Skälet till detta är att de sociala strukturer vi behandlar endast kan reproduceras av individuella aktörer, vilket nödvändiggör en förklaring av hur detta fungerar. För det andra tarvas det vissa empiriska indikatorer som stöder denna logik. Detta är naturligtvis betydligt svårare på grund av bristen på data. I realiteten kan man bara få fram sådana riktigt tillförlitliga orsakssamband i experimentell forskning, där det går att hålla alla andra möjliga variabler konstanta. I brist på sådana data får vi helt enkelt nöja oss med de empiriska indikatorer vi har tillgång till. Alltnog, fyra variabler resulterar i sex korrelationspar och i teorin tolv olika kausala mekanismer eftersom vi sannolikt kommer att finna dubbelriktade orsakssamband (lycka kan skapa social tillit och vice versa ...). Med tanke på det begränsade utrymmet kan jag bara bidra med en spekulativ översikt över argumenten för hur dessa fyra variabler kan samverka och varför de tenderar att bilda specifika kluster eller, för att använda ekonomernas språkbruk, varför två klart olika jämviktsslagen har etablerats som förklarar sambandet mellan välfärdsstat och lycka.

Välfärdsstat och lycka

Varför uppvisar folk i en universell välfärdsstat högre grad av subjektivt välbefinnande än invånarna i andra typer av välfärdssamhällen? Flera möjliga hypoteser har lagts fram. En är att universella välfärdsstater sannolikt skapar mer ekonomisk och social jämlikhet, något som enligt en färsk och mycket uppmärksam studie utförd av socialepidemiologerna Richard Wilkinson och Kate Pickett har en starkt positiv effekt på det allmänna hälsotillståndet i ett land (även vad gäller medelklassen), vilket i sin tur är en mycket god indikator på subjektivt välbefinnande.¹⁷

För det andra spelar den generella fördelningen av resurser och möjligheter en roll då det gäller att skapa en föreställning att samhällsmedlemmarna delar ett gemensamt öde och har liknande grundläggande värderingar. När resurser och möjligheter fördelas mer jämlikt blir folk mer benägna att se sig ha gemensamma intressen med andra samhällsmedlemmar och som delaktiga i ett större socialt sammanhang. Men om välståndet och möjligheterna till att forma sitt eget liv är mycket ojämnt fördelade kan folk i båda ändar av inkomstskalan uppleva sig ha mycket litet gemensamt.¹⁸

Ett tredje viktigt skäl till att en universell välfärdsstat kan skapa subjektivt välbefinnande har att göra med administrativ (eller som det också kallas, proceduriell) rättvisa. Problemet med behovsprövning ur administrativ rättvisesynpunkt är som visats i kapitel fyra, är att den ställer stora krav på såväl den offentliganställda som den hjälpsökande. Den offentliganställda tvingas ägna stor möda åt att tolka ett komplicerat regelsystem för att sedan försöka tillämpa det på enskilda, hjälpsökande individer. Svårigheten ligger i att reglerna sällan är så precisa att de ger helt entydiga besked om vilket det rätta beslutet är i det enskilda fallet. För att övervinna denna svårighet tvingas, som Michael Lipsky påpekat, ”gräsrotsbyråkrater” utveckla sina egna metoder för att tolka dessa regler. Detta förfaringsätt är ofta informellt och mindre transparent varför byråkratier som har att sköta behovsprövningen lätt kan misstänkas för att hemfalla åt ”fördomar, stereotyper och okunskap när de fattar sina beslut”.¹⁹

I denna situation har medborgaren å sin sida incitament och möjlighet att hålla inne med relevanta fakta och på olika sätt försöka övertyga byråkraten om att hon har rätt till stödet eller bidraget i fråga. Detta urartar lätt till en ond spiral, där klientens misstro leder till ökad kontroll från byråkrats sida (som dessutom har stor handlingsfrihet), vilket i sin tur spär på klientens misstro och så vidare. Det finns skäl att förmoda att detta inte är ett system som leder till större lycka på ömse sidor av bordet. Den i USA verksamme statsvetaren Joe Soss skriver om behovsprövade förmåner i USA förmedlade genom ett program som heter Aid to Families with Dependent Children (AFDC):

Att be om hjälp, i synnerhet inom ramen för ett offentligt biståndsprogram, kan vara förödmjukande. Den undergrävda självkänsla detta för med sig kan lätt beröva individen känslan av att tillhöra samhället fullt ut och på samma villkor som andra.²⁰

En mottagare av AFDC berättar hur hon kände sig nedvärderad när hon sökte bistånd:

De är cowboys och du är en ko ... Du gör allt för att vara till lags. Det är som att fösa ett kreatur med elektriska stötar ... Jag kände det som om jag satt i fängelse ... dessa människor är likadana: ”Jag hjälper dig. Detta gör jag för dig. Så håll dig bara lugn och inordna dig i ledet.”²¹

Detta kan jämföras med hur de som uppbär förtidspension inom det amerikanska Social Security-systemet, ett generellt program, upplever sin situation. Mottagarna av detta stöd behöver inte besvara ingående frågor om deras personliga liv, de menar sig inte löpa risk att förlora sina förmåner och de anser att deras handläggare behandlar dem med respekt – och de känner sig inte alierade från övriga medborgare.²²

Förekomsten av förödmjukade mottagare av behovsprövat offentligt bistånd tenderar att leda till sociala spänningar och förlust av subjektivt välbefinnande på två sätt: Mottagarna känner sig isolerade och upplever att omgivningen dömt ut dem

som oduglingar, vilket oftast leder till stigmatisering. Experimentell forskning visar att detta kan leda till ”självstereotypisering”, i synnerhet bland rasmässiga och etniska minoriteter, något som i sin tur har ett negativt inflytande på deras möjligheter att leva upp till sina verkliga förmågor.²³ Det programmatiska förödmjukandet av bidragstagarna leder till en allmän uppfattning att de fattiga har sig själva att skylla – till ett utbrett tal om ”de oförtjänta fattiga”.²⁴ Ingenta sidan anser sig dela öde med den andra. Generella program, däremot, kastar inte skulden på bidragstagarna och ödelägger därmed inte heller deras tillit till samhället. När de fungerar väl kan de till och med bidra till att stärka den genom att öka känslan av att behandlas som en like och att ha samma möjligheter som andra.²⁵

Korruption och välfärdsstaten

Om en universell typ av välfärdsstat har en positiv inverkan på lycka och livstillfredsställelse infinder sig naturligtvis den centrala frågan varför inte alla industrialiserade, liberala demokratier upprättat sådana system för socialförsäkringar och samhällstjänster. Denna fråga har under de senaste tre årtiondena gett upphov till en omfattande forskning, och ett skäl till detta är att dessa samhällen har en rad gemensamma grundläggande drag, strukturella, sociala, politiska och institutionella. Detta borde, kan man mena, ha lett till likheter och konvergens vad gäller graden av socialt skydd och jämlikhetsbefrämjande åtgärder i stället för de rådande stora och i vissa fall ökande skillnaderna.²⁶ Om till exempel alla kulturellt sett är västerländska, liberala och marknadsorienterade demokratier kan variationerna i deras sociala skyddsnät knappast förklaras med hänvisning till grundläggande, genom historien nedärvda kulturella drag som borde ha resulterat i allmänt utbredda uppfattningar om vad som är rätt och rättvist eller om vilket ansvar som åvilar individen respektive kollektiva/offentliga system. Som Larsen med flera har visat finns det i själva verket mycket lite som talar för uppfattningen att skillnaderna mellan till exempel de omfattande och universella välfärdssystemen i de skandinaviska länderna å ena sidan och de behovsprövade och riktade sociala systemen i USA å den andra kan förklaras med hänvisning till skillnader i folkliga inställningar till social rättvisa eller löneskillnader.²⁷

En nyckel till lösning av denna gåta finner man i Theda Skocpols välkända bok *Protecting Soldiers and Mothers*.²⁸ Hon inleder sin framställning med välfärdssektorn i USA i slutet av 1800-talet, som var tämligen stor. Ett centralt inslag i denna var pensionssystemet för krigsveteraner som deltagit i det amerikanska inbördeskriget och de av dem beroende familjemedlemmar, ett program som decennierna efter krigsslutet blev ett väldigt företag såväl ekonomiskt som ifråga om antalet förmånstagare. Problemet var emellertid att systemet för att fastställa vem som var pensionsberättigad var komplicerat och krävde ett stort mått av administrativ finkänslighet. Det är inte svårt att föreställa sig vad för slags åkommor som kunde anses vara följden av strid eller militärtjänstgöring i allmänhet. Men att avgöra vad som berodde på allmän

skräpighet som kommit med åldern var en grannlaga och komplicerad uppgift att lösa i varje enskilt fall. Resultatet blev, som Skocpol skriver, att ”statuterna snabbt blev så förvirrande komplexa att det gavs stort utrymme för tolkningar”.²⁹ Vad som skedde var att administrationen av krigsveteranpensionerna blev en källa till ett slags politisk klientelism:

Eftersom själva framgångarna med veteranpensioner var så intimt förknippad med hur den beskyddande demokratin fungerade, beredde dessa framgångar vägen för negativa återkopplingar som påverkade den framtida inriktningen för USA:s sociala stöd på djupet. Under den progressiva eran återropades ständigt veteranpensionernas fördelar av många amerikanska eliter som ett skäl för att förhindra eller försinka varje tendens mot mer generella ålderspensioner ... Dessutom fick den partibaserade ”korruption” som många amerikanska reformvänner förknippade med införandet av veteranpensionerna dem att hävda att man i USA inte kunde administrera några nya utgiftsprogram effektivt och hederligt.³⁰

Skocpols poäng är att det faktum att dagens USA har en jämförelsevis liten, riktad och inte särskilt omfördelande välfärdsstat inte kan förklaras enbart med avsaknaden av en socialdemokrati av europeisk typ eller med hänvisning till normativa ideal om en befolkning präglad av ”kärv individualism”. Tvärtom var den amerikanska välfärdsstaten jämförelsevis väl utvecklad i början av 1900-talet. Men därefter blev den politiskt svårförsvärbar på grund av den allmänt utbredda uppfattningen att staten skötte den illa.

Utifrån detta resonemang tvingas medborgarna (och deras valda representanter) handskas med två dilemman när de ska besluta sig för om de ska stödja en socialpolitisk åtgärd, exempelvis en arbetslöshetsförsäkring eller ett offentligt sjukvårdssystem. När medborgarna hamnar i en situation, i vilken de är i behov av och berättigade till stöd, måste de kunna lita på att systemet levererar vad som utlovats. I viss utsträckning har vi att göra med en mycket djup ”förtroendeklyfta”. Kraven är inte bara stora när det gäller kvaliteten på resultatet, utan de är med all sannolikhet också av procedurmässig natur. Människor vill inte bara få del av den ”tekniska sidan” av, låt säga, sjukvården, att bli behandlade enligt professionell standard. De vill också bli respekterade och lyssnade till samt ha rätt att klaga om de anser sig inte ha blivit behandlade professionellt och rättvist. Den upplevda graden av procedurmässig rättvisa är med andra ord troligen lika viktig som den substantiella.³¹ Med hjälp av mycket ingående forskningsdata från Sverige, en av de mest utbyggda välfärdsstaterna i världen, har Staffan Kumlin visat att medborgarnas direkta upplevelse av olika sociala program har ett tydligt inflytande på deras politiska sympatier, och att sådana erfarenheter dessutom är mycket viktigare än deras personliga ekonomiska synpunkter när de ska bilda sig en uppfattning om olika välfärdspolitiska åtgärder.³²

Utifrån en stor undersökning i fyra latinamerikanska länder har Mitchell Seligson dragit slutsatsen att det är den upplevda graden av korruption som har en starkt

negativ effekt på uppfattningarna om statens legitimitet och oväld.³³ Utifrån data från World Value Survey från 72 länder har Bruce Gilley kunnat konstatera att en uppsättning variabler för statsapparatusens kvalitet (en kombination av faktorer som förekomsten av ett rättsamhälle, korruptionskontroll och statens effektivitet) ”har stor, rentav övergripande betydelse när det gäller medborgarnas bedömning av staternas legitimitet”.³⁴

Dessutom måste man när man utformar många välfärdsprogram, både dem som är avsedda att vara ekonomiskt omfördelande och dem som är mer socialförsäkringsmässiga, skapa procedurer så att de inte överutnyttjas eller rentav missbrukas. Till exempel: även medborgare som stöder en generös arbetslöshetsförsäkring kräver oftast att arbetsförmögna människor som det finns lämpliga jobb för också arbetar. Vare sig toleransnivån för fripassagerare eller beredvilligheten att framstå som snyltare är i allmänhet särskilt hög. Detta är det tredje dilemma som medborgare i behov av socialt bistånd står inför. Frågan om huruvida välfärdsstaten leder till att det personliga ansvaret undergrävs är således viktig och dylika uppfattningar kan medföra att den allmänna idén om ett offentligt socialt skyddsnet förlorar i legitimitet.³⁵

Med andra ord måste välfärdsstaten för att uppfattas som legitim kunna skilja mellan sådant som bör vara individens ansvar och sådant som de har rätt att kräva stöd för.³⁶ De som är för en generös försäkring vid arbetsolyckor eller rätten till förtidspension för människor som drabbats av kronisk sjukdom kan ha legitima skäl att frukta att sådana förmåner missbrukas. Min poäng är att till och med människor som verkligen tror på solidaritet och hyser en socialdemokratisk vision för samhället kan vara benägna att dra tillbaka sitt stöd för en omfattande välfärdsstat om dessa tre krav inte är uppfyllda. Annorlunda uttryckt är deras stöd ”villkorligt”, avhängigt av hur de bedömer kvaliteten på de offentliga institutioner som har att genomföra de sociala programmen. Ett citat ur John Rawls berömda bok *A Theory of Justice* ger en god förklaring på denna moraliska logik:

*Ty även om människor vet att de har samma uppfattning om rättvisa och alla vill hålla sig till gällande regler, kan de detta till trots sakna fullt förtroende för varandra. De kan misstänka att några inte gör vad de ska, varför de kan frestas att bete sig likadant. Den allmänna medvetenheten om dessa frestelser kan eventuellt få systemet att bryta samman. Misstanken om att andra inte uppfyller sina förpliktelser förstärks av det faktum, att om några auktoritativa tolkningar av reglerna och förmågan att genomdriva dem saknas blir det särskilt lätt att finna ursäkter för att bryta mot dem.*³⁷

För att summera: vi kan tänka oss detta som att medborgarna står inför två med varandra sammanlänkade förtroendedilemman när de har att besluta sig för om de ska stödja en politik för social trygghet eller ekonomisk omfördelning; frågan om denna kan förväntas bli genomförd i enlighet med ”procedurmässig rättvisa” och hur stort antalet ”fripassagerare” kan tänkas bli.³⁸ Häri ligger således logiken till att det finns ett kausalt samband mellan korruption och ojämlikhet.³⁹

Korruption och lycka

Korruption är ett problem som från att tidigare varit förbisettt ganska nyligen fått en framträdande plats i de samhällsvetenskapliga disciplinerna⁴⁰. I en stor empirisk studie av över sjuttio länder baserad på data från World Value Survey och WHO, drar Helliwell och Huang slutsatsen att

*följderna av en hederligt statsapparat är den enskilt viktigaste variabeln för att förklara skillnaderna länderna emellan i livstillfredsställelse i hela det globala urvalet, medan skillnader i percapitainkomst ofta är oväsentliga.*⁴¹

Samanni och Holmberg drar en liknande slutsats: ”Samhällsstyrningens kvalitet” – mätt som i vad mån man i ett land följer principer som rättssamhälle, har opartiska tjänstemän, kan kontrollera korruptionen och en effektiv förvaltningsapparat – ”har ett oberoende samband med människors livstillfredsställelse i såväl rika som fattiga länder”, även när variabler som religiositet, graden av demokrati, förväntad livslängd samt postmaterialistiska värden har kontrollerats.⁴² Skälen till att ett liv under ett korruperat, klientelistiskt och diskriminerande styre leder till olycka är förvisso komplicerade men kan relateras till en logik omvänd den ovanstående som gällde generella system för sociala förmåner och tjänster.

En illustration av detta kan hämtas ur en rapport utgiven av FN:s Human Development-program rörande situationen i Bosnien Hercegovina 2002. Efter att ha uppgett att resultaten från en undersökning visade att omkring 70 procent av befolkningen i Bosnien Hercegovina trodde att såväl deras lokala myndigheter som de internationella hjälporganisationerna på plats (inklusive FN:s) var ”djupt korruperade” drog man i rapporten följande slutsats:

*För den genomsnittliga medborgaren förefaller det därför som om korruptionen sprängt alla fördämningar och dikterar tillvaron. Detta är inte stort annorlunda än att säga att de tolkar livet i termer av korruption.*⁴³

Att individer som ”tolkar livet i termer av korruption” troligtvis inte bildar ett lyckligt folk förefaller vara en rimlig slutsats.

Social tillit och lycka

Liksom med korruptionen har forskningen kring social tillit (och det därmed förknippade begreppet socialt kapital) ökat något enormt sedan mitten av 1990-talet. Det beror delvis på att den empiriska forskningen visat att en hög grad av social tillit på individnivå är relaterad till ett antal viktiga faktorer som tolerans gentemot minoriteter, deltagande i det offentliga livet, utbildning, hälsa och subjektivt välbefinnande. Att förstå ett begrepp som social tillit är inte enkelt, De flesta människor vet uppenbarligen inte riktigt om de flesta andra människor i deras samhälle är att

lita på. En tolkning som lanserats av Eric Uslaner är att social tillit är ett uttryck för optimism inför framtiden och möjligheterna att ha kontroll över sitt liv.⁴⁴ En annan tolkning har lagts fram av Jan Delhey och Ken Newton, som hävdar att när respondenterna besvarar enkätfrågan om de tror (eller inte tror) att de flesta andra är att lita på svarar de faktiskt på en annan fråga; de gör i själva verket en bedömning av den etiska nivån i samhället de lever i.⁴⁵

Båda dessa tolkningar av frågan om social (eller generaliserad) tillit, som använts i flera undersökningar, implicerar att social tillit bör förknippas med subjektivt välbefinnande eftersom det förefaller rimligt att hävda att människor som ser optimistiskt på framtiden och anser att den moraliska standarden på samhället de lever i är hög också bör ha en ljusare syn på sin nuvarande situation. Och omvänt är troligen inte människor med en pessimistisk syn på tillvaron och en låg uppfattning om det moraliska tillståndet i samhället benägna att ge uttryck för lyckokänslor. Ett annat exempel på det nära sambandet mellan dessa variabler är rönen från flera stora kanadensiska undersökningar, som visar att livstillfredsställelse korrelerar starkt med tillit på arbetsplatsen (det vill säga till medarbetare och ledning), också sedan lönen för jobben i fråga kontrollerats.⁴⁶ Sambandet med generaliserad tillit består i att erfarenheterna från arbetslivet är så viktiga för många människors uppfattning i frågor så som den moraliska standarden på ”folk i allmänhet”.

Social tillit och välfärdsstaten

Som ovan sagts är folken i de nordiska länderna mer benägna än människor i andra delar av världen att tro att ”de flesta andra människor går att lita på”. I World Value Study för 1995–1997 svarade i genomsnitt 64 procent av nordborna ja på frågan om ”de flesta andra människor går att lita på”, vilket är nästan tre gånger så mycket som genomsnittet för hela världen. Dessutom uppvisar de nordiska länderna inga tecken på minskande social tillit, något som rapporterats från USA.⁴⁷ Den höga graden av social tillit i de nordiska länderna kan te sig förbryllande, och det av flera skäl. Ett är att social tillit, inte minst inom vissa politiskt inflytelserika kretsar, betraktats som något som uppstått genom deltagande i frivilliga organisationer, vilka setts som alternativ till staten när det gäller att ”få saker och ting gjorda”. Därför hade man kunnat förvänta sig en ”utträngningseffekt”, i så måtto att det offentliga kraftigt utökade ansvar, representerat av den universella välfärdsstaten, borde gå stick i stäv mot utvecklandet av ett levande civilsamhälle.⁴⁸ Dessutom skulle man kunna hävda att människorna i ett samhälle där staten tar på sig ansvaret för en lång rad sociala behov inte behöver utveckla och upprätthålla tillitsfulla relationer samt investera i sociala nätverk. Men som visats ovan motsäger den empiriska verkligheten dessa förväntningar. Studier visar att den sociala tilliten är som störst i de nordiska staterna, och att medborgarna i dessa länder tillhör de flitigaste när det gäller arbete i frivilligorganisationer.⁴⁹ Relationen mellan social tillit och den nordiska typen av universell välfärdsstat ställer oss således inför något av en gåta.

Ett sätt att förstå hur dessa variabler är förknippade med varandra är att betrakta en universell välfärdsstat som något som brukar benämnas som ett storskaligt "kollektivt organiseringsproblem".⁵⁰ I en universell välfärdsstat måste medborgarna kunna förlita sig på att flertalet andra medborgare samarbetar i stället för att bete sig som "fripassagerare". Minst två typer av sådant beteende är problematiska i detta system. För det första: eftersom det rör det sig om ett system som kräver relativt höga skatter måste den hederliga medborgaren kunna förlita sig på att de flesta andra medborgare också betalar sina skatter och då motstår frestelsen att agera "fripassagerare" på andras bekostnad. För det andra kan många av välfärdsstatens sociala tjänster och förmåner missbrukas. För att ta ett par exempel kan människor som inte är riktigt sjuka besluta sig för att lura försäkringskassan, och andra kan försöka utnyttja arbetslöshetskassan trots att det finns för dem lämpliga arbeten. Det vore förmodligen omöjligt att skapa en universell välfärdsstat i ett samhälle i vilket flertalet invånare var övertygade om att de flesta andra försökte agera "fripassagerare" genom undandra sig skatt och missbruka eller överutnyttja välfärdssystemet. Man skulle därför kunna hävda att en universell välfärdsstat bara kan upprättas i ett samhälle där medborgarna hyser ett stort mått av social tillit. Orsaksambandet kan emellertid också gå i motsatt riktning. Empiriska studier visar att förvisningen om att man blir jämlikt och rättvist behandlad av välfärdsstatens företrädare – något som vanligare förekommande om programmen är generella – har en positiv inverkan på den sociala tilliten, i synnerhet bland etniska minoriteter.⁵¹

Social tillit och korruption

Det sista problemet då det gäller att första sambandet mellan våra fyra variabler är hur social tillit och korruption hänger samman. Är social tillit nödvändig för att övervinna korruptionen eller ödelägger korruption den sociala tilliten? Det första som måste understrykas i detta sammanhang är att korruption uppträder i många former. Talar vi om det som i litteraturen kring korruption kallas "systematisk korruption" är det rimligt att se problemet som ett strategiskt "tillitsspel". De flesta aktörerna i ett korrupt system förstår mycket väl att de alla skulle tjäna på att sluta ta emot eller ge mutor. Men för den enskilde korrupte polismannen, domaren eller offentligt anställda läkaren är det föga förnuftigt att välja detta alternativ så länge de inte är övertygade om att deras kollegor gör likadant.⁵² Denna logik fångades väl av ekonomipristagaren Gunnar Myrdal redan i slutet av 1960-talet, när han skrev om problemet med den "mjuka sten" i utvecklingsländerna. Enligt Myrdal kan aktörerna resonera så här: "Nå väl, om alla förefaller vara korruperade, varför skulle då inte jag vara korruperad?"⁵³ Att bli kvitt korruperat beteende kräver således en hög grad av social tillit. Det är också detta vi finner på aggregerad nivå – länder med lite korruption tenderar att ha hög grad av social tillit och vice versa.

Den mer komplexa frågan är om korruption också förstör den sociala tilliten (och därmed det subjektiva välbefinnandet). Med hjälp av en experimentell metod för att jämföra respondenterna i Rumänien, där korruptionen är omfattande och

den sociala tilliten låg, och Sverige, där det motsatta förhållandet gäller, har jag och tillsammans med psykologen Daniel Eek i två experimentella studier visat att upplevd korruption från offentliga myndigheters sida inte bara minskar människors förtroende för dessa utan för ”folk i allmänhet”.⁵⁴ Den kausala logiken är att eftersom människor inte riktigt vet om de kan lita på ”folk i allmänhet” måste de tillgripa exempel och en heuristisk metod för att bilda sig en uppfattning om samhällets moraliska standard. Som exempel kan det upplevda bemötandet från läkare, anställda vid försäkringskassan och poliser tjäna. Om dessa inte är att lita på, då kan man inte heller lita på ”folk i allmänhet”.⁵⁵

Slutsatser

Frågan huruvida det finns ett positivt samband mellan välfärdsstat och lycka kan besvaras med ett klart ja. Det är emellertid inte välfärdsstaten i allmänhet utan en särskild variant av den som befrämjar medborgarnas välbefinnande bäst, nämligen den där huvuddelen av programmen är av generell natur. Denna välfärdsstat förefaller dessutom vara relaterad till två andra viktiga sociala faktorer, graden av social tillit och korruptionens omfattning. Det går att hävda att empiriskt sett tenderar dessa faktorer att bilda kluster så att länder med omfattande och mestadels generella välfärdsprogram också uppvisar en låg grad av korruption, hög grad av social tillit och en hög andel människor som är lyckliga med det liv de lever. Och omvänt tenderar länder mindre omfattande och behovsprövade välfärdssystem att ligga sämre till vad gäller korruption, social tillit och välbefinnande. I brist på tillförlitliga historiska data är det svårt att avgöra i vilken riktning kausaliteten går mellan dessa variabler, men jag har försökt att utifrån tillgängliga data klargöra varför det finns kausala samband dem emellan. En sak förefaller stå klart, att i de nordeuropeiska länderna var den systematiska korruptionen i stor utsträckning utrotad långt innan några generella välfärdssystem sjuöatts.⁵⁶ Allmänt sett bör man dock hålla i minnet att det troligen förekommer mycket av återkopplingsmekanismer mellan dessa variabler, vilket över tiden har resulterat i ett komplicerat orsaksmönster, något som gör det extremt svårt att klargöra exakt i vilken riktningen kausaliteten går.

När det gäller de nordiska länderna kan vi ställa frågan: Var det den höga graden av lycka under första hälften av 1900-talet som ökade den sociala tilliten, som banade väg för minskad korruption, vilket i sin tur ledde till att generella välfärdsreformer kunde införas? Eller ökade införandet av vissa generella välfärdspolitiska reformer lyckan, något som stimulerade den sociala tilliten och gjorde det möjligt att ta itu med korruptionen? Och fick den från början låga graden av korruption medborgarna att uppfatta sitt samhälle som på det hela taget moraliskt gott, något som stärkte den lyckofrämjande sociala tilliten, vilket i sin tur gav upphov till idéer om ökad solidaritet i samhället? Svårigheterna och komplexiteten i hur den kausala logiken fungerar bör tjäna som en stilla varning mot att dra alltför enkla politiska slutsatser av detta slag av analys.

Noter

- 1 Kumlin & Rothstein 2010, Dinesen 2011.
- 2 Detta är en reviderad version av min artikel ”Happiness and the Welfare State”, som publicerats i tidskriften *Social Research* 77:2, 2010
- 3 Bradley 1991 och Kraut 2006.
- 4 Hall & Lamont 2009
- 5 Haller och Hadler 2006.
- 6 A.a. s. 200.
- 7 Myers och Diener 1997.
- 8 Pacek och Radcliff 2008a s. 272 samt Pacek och Radcliff 2008b.
- 9 Haller och Hadler 2006, Ryan, Hughes och Hawson 1998. För en, i mitt tycke, besvärande ytlig och i grunden missvisande analys av dessa forskningsresultat se Derek Bok 2010.
- 10 Judt 2009.
- 11 Barr 1992 s. 781.
- 12 Lindert 2004.
- 13 North, Wallis och Weingast 2009.
- 14 Ibid.
- 15 Porter med flera 2007.
- 16 Shapiro 2005.
- 17 Wilkinson och Pickett 2010, se även Marmot 2004.
- 18 Uslander 2002.
- 19 Lipsky 1980.
- 20 Soss 2000 s. 46.
- 21 Soss 2009 s. 99.
- 22 Soss 2000 s. 144f. och s. 154.
- 23 Steele 2010.
- 24 Katz 1999.
- 25 Rothstein och Uslander 2005.
- 26 Alber 2006, Scruggs och Allan 2006.
- 27 Larsen 2006 och 2008.

- 28 Skocpol 1992.
- 29 Skocpol 1992 s. 121.
- 30 A.a. s. 59.
- 31 Kumlin och Rothstein 2005.
- 32 Kumlin 2004 s. 199f.
- 33 Seligson 2002.
- 34 Gilley 2006 s. 57.
- 35 Schmidt 2002 och Rothstein under utg..
- 36 Paz-Fuchs 2008.
- 37 Rawls 1971 s. 240.
- 38 Rothstein 2001.
- 39 You och Khagram 2005.
- 40 Rothstein under utgivning
- 41 Helliwell och Huang 2008a s. 617.
- 42 Samanni och Holmberg 2010 s. 11.
- 43 UNDP 2002 s. 77.
- 44 Uslander 2002.
- 45 Delhey och Newton 2003.
- 46 Helliwell och Huang.
- 47 Larsen 2007.
- 48 Ostrom 2000.
- 49 Wollebäck och Selle 2003.
- 50 Rothstein 2001.
- 51 Kumlin och Rothstein 2005, Kumlin och Rothsten, under utgivning) samt Nannestad och Svendsen 2005.
- 52 Rothstein 2000 och Teorell 2007.
- 53 Myrdal 1968 s. 68.
- 54 Rothstein och Eek 2009.
- 55 Ibid.
- 56 Rothstein, under utgivning

Referenser

- Barr, Nicholas. 1992. "Economic Theory and the Welfare State: A Survey and Interpretation." *Journal of Economic Literature* 30.
- Blomqvist, Paula & Rothstein, Bo. 2000. *Välfärdsstatens nya ansikte. Demokrati och marknadsmodeller i den offentliga sektorn*. Stockholm: Agora Förlag.
- Bok, Derek. 2010. *The Politics of Happiness. What Government Can Learn from the New Research on Well-Being*. Princeton: Princeton University Press.
- Bradley, A. C. 1991. "Aristotle's Conception of the State." *A Companion to Aristotle's Politics*, i David Keyt & Fred D. Jr. Miller (red.). Oxford: Blackwell.
- Delhey, Jan & Newton, Ken. 2003. "Who trusts? The origins of social trust in seven societies." *European Societies* 5.
- Dinesen, Peter T. 2011. *When in Rome, Do as the Romans Do*. (Diss). Aarhus: Aarhus University, Department of Political Science.
- Gilley, Bruce. 2006. "The Determinants of State Legitimacy: Results for 72 countries." *International Political Science Review* 27.
- Hall, Peter A. & Lamont, Michèle (red.). 2009. *Successful Societies: How Institutions and Culture Affect Health*. New York: Cambridge University Press.
- Haller, Max & Hadler, Markus. 2006. "How social relations and structures can produce happiness and unhappiness: An international comparative analysis." *Social Indicators Research* 75.
- Helliwell, John. F. & Huang, Haifaing. F. 2008a. "How's your government? International evidence linking good government and well-being." *British Journal of Political Science* 38.
- Helliwell, John F & Huang, Haifaing. F. 2008b. "How's the Job? Well-Being and Social Capital in the Workplace." *Industrial & Labor Relations Review* 63.
- Judt, Tony. 2009. "What is Living and What is Dead in Social Democracy." *The New York Review of Books* 17 December 2009.
- Katz, Michael B. 1989. *The Undeserving Poor: From the War on Poverty to the War on Welfare*. New York: Pantheon Books, 1989.
- Kraut, Richard. 2006. *Aristotle political philosophy*. Oxford: Oxford University Press.
- Kumlin, Staffan. 2004. *The Personal and the Political: How Personal Welfare State Experiences Affect Political Trust and Ideology*. New York: Palgrave/Macmillan.
- Kumlin, Staffan & Rothstein, Bo. 2005. "Making and Breaking Social Capital. The Impact of Welfare State Institutions." *Comparative Political Studies* 38:3
- Kumlin, Staffan & Rothstein, Bo 2010. "Questioning the New Liberal Dilemma: Immigrants, Social Networks and Institutional Fairness." *Comparative Politics* 43
- Larsen, Christian Albrekt. 2007. "How welfare regimes generate and erode social capital – The impact of underclass phenomena." *Comparative Politics* 40.
- Lindbom, Anders. 2007. *Friskolorna och framtiden – segregation, kostnader och effektivitet*. Stockholm: Institutet för framtidsstudier.

- Lindert, Peter H. 2004. *Growing public: social spending and economic growth since the eighteenth century*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Marmot, Michael. 2004. *The status syndrome: how social standing affects our health and longevity*. New York: Henry Holt.
- Mau, Steffen. 2003. *The moral economy of welfare states: Britain and Germany compared* London: Routledge.
- Myers, David & Diener, Ed. 1997. "The Science of Happiness." *The Futurist* 31.
- Myrdal, Gunnar. 1968. *Asian Drama: An Enquiry into the Poverty of Nations*. New York: Twentieth Century Fund.
- Nannestad, Peter & Svendsen, Gert T. 2005. "Institutions, Culture and Trust." Göteborg: The Quality of Government Institute, Göteborg University, 2005. www.qog.pol.gu.se
- North, Douglass C. & Wallis, John J. & Weingast, Barry R. 2009. *Violence and social orders: a conceptual framework for interpreting recorded human history*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ostrom, Elinor. 2003. "Crowding out Citizenship." *Scandinavian Political Studies* 23.
- Pacek, Alexander C & Radcliff, Benjamin. 2008a. "Assessing the Welfare State: The Politics of Happiness." *Perspectives on Politics* 6.
- Pacek, Alexander C. & Radcliff, Benjamin. 2008b. "Welfare policy and subjective well-being across nations: An individual-level assessment." *Social Indicators Research* 89.
- Paz-Fuchs, Amir. 2008. *Welfare to Work: conditional rights in social policy*. Oxford: Oxford University Press.
- Porter, Michael E. & Schwab, Klaus & Sala-i-Martin, Xavier. 2007. *The global competitiveness report 2007-2008*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2007.
- Rawls, John. 1971. *A Theory of Justice*. Oxford: Oxford University Press, 1971.
- Rothstein, Bo. 2000. "Trust, Social Dilemmas and Collective Memories." *Journal of Theoretical Politics* 12.
- Rothstein, Bo. 2001. "The Universal Welfare State as a Social Dilemma." *Rationality and Society* 14.
- Rothstein, Bo. (under utgivning). *The Quality of Government. Corruption, Inequality and Social Trust in International Perspective*. The University of Chicago Press
- Rothstein, Bo & Eek, Daniel. 2009. "Political Corruption and Social Trust – An Experimental Approach." *Rationality and Society* 21.
- Rothstein, Bo & Uslaner, Eric M. 2005. "All for All. Equality, Corruption and Social Trust." *World Politics* 58.
- Sainsbury, Diane. 1999. *Gender and welfare state regimes*. Oxford: Oxford University Press.
- Samanni, Marcus & Holmberg, Sören. 2010. "Quality of Government Makes People Happy." Gothenburg: The Quality of Government Institute, University of Gothenburg. (Working Paper 2010:1). www.qog.pol.gu.se

- Schmidt, Vivien A. 2002. "Does discourse matter in the politics of welfare state adjustment?" *Comparative Political Studies* 35.
- Scruggs, Lyle & Allan, James P. 2006. "The material consequences of welfare states – Benefit generosity and absolute poverty in 16 OECD countries." *Comparative Political Studies* 39.
- Seligson, Mitchell A. 2002. "The Impact of Corruption on Regime Legitimacy: A Comparative Study of Four Latin American Countries" *Journal of Politics* 64.
- Shapiro, Ian. 2005. *The Flight From Reality in Human Sciences*. Princeton: Princeton University Press.
- Skocpol, Theda. 1992. *Protecting Soldiers and Mothers: The Political Origins of Social Policy in the United States*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Soss, Joe. *Unwanted Claims: The Politics of Participation in the U.S. Welfare System*. 2000. Ann Arbor: Michigan University Press.
- Steele, Claude. 2010. *Whistling Vivaldi: And other clues to how stereotypes affect us*. New York: W.W. Norton & Company.
- Teorell, Jan. 2007. "Corruption as an Institution: Rethinking the Nature and Origins of the Grabbing Hand." Gothenburg: The Quality of Government Institute, University of Gothenburg (Working Paper 2007:5). www.qog.pol.gu.se
- UNDP. *Human Development Report 2002 – Bosnia and Herzegovina*. New York: United Nation Development Program.
- Uslaner, Eric M. 2002. *The Moral Foundation of Trust*. New York: Cambridge University Press.
- Wilkinson, Richard G. & Pickett, Kate. 2010. *Jämlikhetsanden : därför är mer jämlika samhällen nästan alltid bättre samhällen*. Stockholm: Karneval.
- Wollebæck, Dag, and Per Selle. 2003- "Participation and social capital formation: Norway in a comparative perspective." *Scandinavian Political Studies* 26.
- You, Jong-Sung & Khagram, S. 2005. "A comparative study of inequality and corruption." *American Sociological Review* 70.